

Az újkori éremművészet a 15. századi itáliai reneszánsz közegében született meg, amikor több jeles művész, köztük elsőként Pisanello készített portréérmekeket fémöntvényben. Hamarosan megjelentek Magyarországon is a portréérmekek, annak köszönhetően, hogy Mátyás király udvarában nagy hatása volt az itáliai reneszánsznak. Az uralkodó ábrázolásával ránk maradt portréérmekek legkorábbi darabjairól sem állíthatjuk ugyan biztosan, hogy a király életében készültek, de feltételezhetően a 15. század végéről származó érmekek utánőntött példányai. Ezt a feltevést erősíti egyrészt, hogy Mátyás király erőteljesen érdeklődött az éremészet iránt, másrészt a híres Corvina-kódexek illusztrációi között számos éremszerű portré található az uralkodóról.

A fennmaradt érmekek alapján háromféle típusát különíthetjük el a Mátyásról készült korai érmekeknek. Az első típus a viszonylag fiatal uralkodó jobbra néző profil mellportréja, amelyet a tarkóig érő hullámos haj, a fejét díszítő tölgyfakoszorú és a zsinóros ruha jellemez. A kutatás ennek a típusnak az eredetét a 15. század végére keltezi, és alkotó-

ként ismeretlen itáliai művészt feltételez.

A második típus egy ugyancsak jobbra néző profil portré, amely az uralkodót az előzőnél valamelyest idősebb korban ábrázolja. A király haját babérokoszorú díszíti, vállát köpeny borítja, melle fedetlen. Ennek a típusnak korai darabjait a szakirodalom egyrészt Tobias Wolff 16. század végi német

éremművészhez, másrészt egy ismeretlen 17. századi itáliai mesterhez köti. Ugyanakkor a portrének megfelelő ábrázolás medallionként már megjelenik egy, a király által az 1480-as években megrendelt bőrkötésen, amely egy korábban készült *Biblia* borítójául szolgált. Ezt a könyvet az erlangeni (Németország) egyetemi könyvtár őrzi.

A harmadik típus egy szembenéző portré, amelynek első ismert darabját a német Severin Brachmann-nak tulajdonítja a kutatás, aki a 16. század második felében működött. Az éremkép nagyon hasonló a bautzeni Mátyás-émlékmű portréjához, amelyet 1486-ban emeltek. Azt a feltevést, hogy a művész erről az emlékműről mintázta az érmet, még valószínűbbé teszi, hogy az érem hátlapján az 1486-os évszám szerepel. A hátlap felirata szerint az érem a német császár és a török szultán felett aratott győzelem emlékére készült.

Mátyás király korai portréérmeinek mindhárom típusából a legtöbb példányt a Magyar Nemzeti Múzeum és a bécsi Kunsthistorisches Museum őrzi. ♦

GYÖNGYÖSSY MÁRTON | MÁTYÁS ÉS A TÖRÖK ROKON

1489-ben Magyarország királya, Hunyadi Mátyás személyesen erősítette meg a pápa követének, hogy nagyanyja nővérét a törökök elrabolták a szultán háremébe hurcolták, ahol az uralkodónak fiút szült, így ő rokonságban áll a szultáni családdal. Hogy nem pusztán a török trónkövetelő, Dzsem szultán megnyerése érdekében folytatott diplomáciai manőverről van szó, mutatja, hogy Mátyás több – a szultánoknak írt – levelében is előkerül a rokonság kérdése. Így 1480-ban a magyar király II. Mehmed szultánnak címzett levelében azt írta, hogy „*egy vér folyik ereinkben*”, 1483 áprilisában pedig Dzsem herceget levelében „*testvérünk és rokonunk*”-ként szólította meg.

A rokonság tényét a törökök is visszaigazolták: II. Mehmed szultán (1444–1446, 1451–1481) végrendeletében egy szablyát hagyott „kedves öccsére”, Mátyás királyra. A szablyát később Mátyás személyesen mutatta meg a ferrarai herceg követének. (A szablya valószínűleg azonos a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött „gótikus szablyával”.) Az 1488-ban kötött békeszerződésben II. Bajazid szultán (1481–1512) Mátyást „testvérenek és rokonának” nevezte.

II. Mehmed szultán édesanyja
A 15. század első felében uralkodó szultánok anyai felmenőit név szerint ismerjük, csak egyikük eredete vész homályba: II.

Mehmed édesanyjáié. A boldogtalan gyermekkorú II. Mehmed 1432. március 30-án született Drinápolyban. Édesanyja – Huma Khatún – török rableány volt, a későbbi legendák szerint előkelő „frank” hölgy. Olyan hagyomány is ismeretes, hogy az édesanya egy Stella (Estella) nevű olasz rableány lett volna, bár ez a név inkább az itáliai zsidó családoknál terjedt el (jelentése – csillag – megegyezik az Eszterével).

A korabeli forrásokból azonban csak annyi derül ki, hogy rableány volt. Apja nem törődött Mehmeddel, inkább az előkelőbb feleségeitől született fiaival foglalkozott. Mehmed édesanyja 1449 szeptemberének közepén Brüsszaban hunyt el, és származásának titkát magával vitte a sírba (legalábbis sírfelirata nem tesz említést sem eredetéről, sem eredeti nevééről). Gyermekeinek születési évéből, valamint halálozása idejéből arra kell következtetnünk, hogy Mehmed szultán édesanyja 1415 előtt születhetett.

Konstantinápoly elfoglalása előtt a szultánok rendszerint politikai célból balkáni vagy anatóliai uralkodók lányait vették feleségül. Így I. Mehmed (1413–1421) Brankovics György szerb fejedelem lányát vette el: Carica Marának fontos szerep jutott a szegedi béke előkészítésében.

Igen korán ábrázolták a törökök által elhurcolt magyar lányok sorsát a korabeli magyar irodalomban. Így a Budán született Giovanni da Ravenna is elbeszéli egy magyar lány mártíromságát, akit elraboltak, megbecstelenítettek és megölték a törökök. A szászsebesi Georgius de Hungaria, aki húsz esztendődtől töltött török fogságban, arról számolt be, hogy a kereskedők a harctérre is elkísérték a katonákat, hogy rögtön megvásárolhassák a foglyokat.

Bonfini szerint Hunyadi János édesanyja görög származású volt, és a császári csa-